

ГУПСЫСЕ

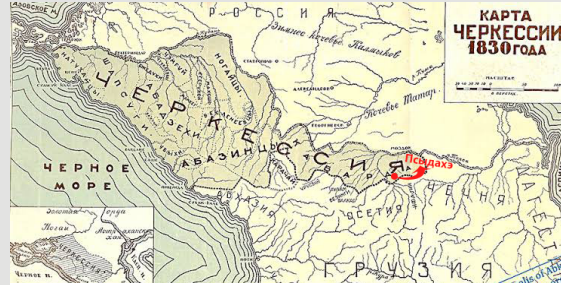
Eylül
2 0 2 0

7.
Sayı

Psidakhe Mezarlığı

Gonepş'ey Janbek

Psedakh, İnguşetya Cumhuriyetinin Malgobek rayonuna (idari bölgesine) bağlı bir köy. Bu köyü önemli kılan, köyün tarihi ve içinde bulunan eski Çerkes (Adıge) mezarlarıdır. Köy 1820'de Kabardey Çerkesleri tarafından kurulmuş olup ismi Çerkesçede "güzel su" manasına gelen Psidakhe'dir. Komşusu olan İnarka ve Sagopshi (Psıguabze) köyleri ile birlikte bugün İnguşet-ya topraklarında bulunan eski bir Kabardey bölgesidir. Çarlık Rusya ve Rus ordusuna karşı verilen direnişin kırılmasıyla bölgedeki Çerkesler Ruslar tarafından katledilmiş yahut sürülmüştür. 1860'lı yıllarda ise bu bölge İnguş toprağı haline gelmiştir. Bugün bölgede Çeçen ve İnguşlar (Nakhtar) yaşamaktadır.

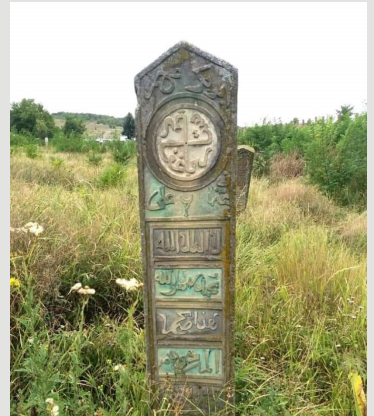
1830 Yılı Çerkesya Haritasında Psidakhe

Güncel İnguşetya haritasında Psedax (Psidakhe)

Bölgede pek çok eski mezarlık bulunmaktadır. Geçtiğimiz günlerde bu mezarlıklardan birine kabir ziyaretine giden İnguşların konuşarak ve dualar ederek çekmiş oldukları bir videoya rastladım ve çok duygulandım. Psidakhe mezarlığına ait görüntülerde köy halkının, mezarları özenle ve saygıyla koruduğu görülüyor. Videoda "çöpleri yakıp mezarlığı temiz turalım" deniliyor. Mezarlığa ait başka görsellerde ise bu mezarlar ve mezar taşları daha net bir şekilde görülüyor. Okuyabildiğim kadarıyla mezar taşlarına Arap alfabesiyle kelime-i tevhid, Allah'ın sıfatları ve dört büyük halifenin isimleri yazılmış ve Çerkes sanat motifleri, Çerkes geleneksel kıyafeti Çerkeska (tsey) ve kama işlenmiş.

Kabristanı bugünlere kadar koruyan köy halkından, Çeçen-İnguş kardeşlerimizden Allah razı olsun.

Video Linki: <https://www.youtube.com/watch?v=3BO7aYf5Mi4&feature=youtu.be>

Hayriye Melek Hunç

Gerige Nisanur

Edebiyatçı ve kadın hareketinin liderlerinden Hayriye Melek Hunç 1896 yılında Manyas'ın Hunceshable (şimdiki adı Haciosman) köyünde doğmuştur. Fransızca eğitim veren İstanbul'daki Notre Dame de Sion Lisesini bitirmiştir.

Toplumsal sorunlara ilgi duyan Hunç'un, Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra kadınlara yönelik olarak yayımlanan Mehâsin (1908-09), Musavver Kadın (1911) ve Türk Yurdu gibi dergi ve gazetelerde yazıları ve şiirleri yer almıştır.

1908 yılında kurulan Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyetinin yayınladığı Ğuaze (Rehber) gazetesinde de yazıları yayınlanan Hunç, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyetinin kurucuları arasında yer alarak bu derneğin başkanlığını ve yayınladığı Diyane dergisinin de başyazarlığını yapmıştır.

Hunç'un her yazısının temelini Çerkes toplumsal yaşantısını belirleyen gelenek ve göreneklere bağlı kalınması ve anadilinin önemi oluştuyordu. Tüm hayatını Çerkes kimliği üzerine kuran Hunç hayatının sonuna kadar Çerkes milli bilinci ve kimliğinin gelişmesi için çalışmıştır. Osmanlının ilk kadın yazarlarından biri olan Hunç'un "Zühre-i Elem" ve "Zeynep" adında iki tane romanı vardır.

15 Mayıs 1919 yılında İzmir'in işgalini protesto için yapılan büyük Sultanahmet Mitingine katılan ve orada coşkulu bir konuşma yapan Hunç, Kurtuluş Savaşı süresince işgale ve işgalcilere karşı yürütülen bütün çalışmalara katılmış ve her türlü faaliyetin içerisinde bulunmuştur.

Hunç'un üzerinde durduğu konuların başında eğitim geliyordu. Çerkeslerin eğitimde geri kaldıklarından şikayet eden Hunç, eğitimsiz bir milletin yok olmasının kaçınılmaz olduğunun altını çizer ve özellikle kadınların okutulması gerektiğini vurgulardı. Bu amaçla 1919'da Çerkes Numune Mektebi açıldı. Bu mektebin en önemli özelliklerinden biri, Osmanlı İmparatorluğunda "ilk" defa Müslüman tebaaya ait bir okulda kız ve erkek öğrencilerin bir çatı altında birlikte ders görmesidir. Yine ilk defa Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan bir Müslüman tebaanın okulunda Latin harfleri ile eğitime geçilmiştir. Hunç'un yazılarında sık sık belirttiği anadilinde ve kendi geleneklerine özgü modern eğitim anlayışı Çerkes Numune Mektebi ile somutlaşmıştır. Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti ve buna bağlı olarak kurulan bu mektep 1923 yılında Lozan Antlaşmasından sonra Çerkeslerin azınlık statüsünde yer almadığının kabul edilmesi ile kapatılmıştır.

Çerkes Kadınları Teavün Cemiyetinin kapatılması, Çerkes Ethem olaylarının yeni kurulan ulus devlet üzerindeki olumsuz imajı, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Çerkes aydınlara yönelik baskıların artması gibi sebeplerden ötürü içine kapanan Hunç, 1923 yılından sonra Çerkes milli hareketi ve kadın çalışmalarını sessizce yürütmüştür.

24 Ekim 1963 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir

Kaynakça:

- 1) <http://m.bianet.org/biamag/kadin/224485-hayriye-melek-hunc-cerkes-kadinlari-teavun-cemiyeti-ve-numune-mektepleri>
- 2) Osmanlı Devleti'nde Çerkes Muhacirlerin Eğitim Faaliyetleri Ve Ğuaze Gazetesinde Eğitime Dair Yazılar, Aysenur Doğan, VAKANÜVIS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi
- 3) Serbes N.-Yağan A., Tarihteki "Hain" Çerkesler, Phoenix Yayınları

Yaşananlar

Toplum,
benliğinden ayrı, değerleri yozlaşmış.
Gençler, kimliğini yitirmiş.
Yaşlılar, örnek olmaktan uzaklaşmış.
Kadının varlığı, hiçe sayılmış.

Kelimeler boğazımda düğümlenir...
Cümle kuramaz,
yaşananları anlayamaz,
hadiselere inanamaz,
insan

Çocuk-Kız-Kadın-Anne

Çocuk,
Annesinden azar iştir ona kaçar.
Annesinden korkar, ona sarılır.
Annesi üzer, yine de, ona sığınır.

Kız çocuğu,
Babasının gözdesi.
Zarifliği, neşesi, güzelliği...
Biricik kerimesi.
Varlığı; sonsuz mutluluk vesilesi.

Aşık,
bir an yüzünü görebilme çabası.
Aşk;
Yokluğu ruh sancısı,
Varlığı, dünyada cennetin yaşanması.

Kadın,
Bir çocuğun annesi,
Yavrusunun bir tanesi,
Dünyalar merhametlisi.

Ataların, onun yanında tartışmadı.
Ölüm saydı, kalbini kırmadı.
Saygı duydu,
Lafını yuttu, hitabetin üstatları...

Çocuğun gözünden anneyi gör.
Aşığın gönlünden kadını hisset, sev.
Babanın bakışıyla kıza bak, koru.
İNSAN OL, YAŞAT!

Іә (E): El

Псыф (Psıf): Islak

Си Іәхэр псыфщ (Si eeher psıps.): Ellerim ıslak.

Гъубж (Ġubj): Salı

Махуэ (Maahue): Gün

Джанэ (Caane): Gömlek

Удзыфэ (Vıdzıfe): Yeşil

Къэщэхун (Gaşehun): Satın almak

Гъубж махуэм **джанэ удзыфэ** къэтщэхуаш. (Ġubj maahuem caane vudzıfe gatşehuaş.): Salı günü yeşil bir gömlek satın aldık.
(*Sıfat tamlamasında isim+sıfat*)

А (A): O

Унагъуэ (Vunaaġo): aile

Пхъэ (Pha): odun, tahta, ahşap

Унэ (Vune): ev

Псэун (Pseun): yaşamak

А унагъуэ **пхъэ унэм** щопсэу. (A vunaaġo pha vunem şopsoo.): O aile ahşap evde yaşıyor.

(*Cisimin yapıldığı malzemeyi belirten sıfatlarda , sıfat+isim*)

Günlük İfadeler

- 1 нтІә (Nit'e): Evet.
- 2 Хъэуэ (Have): Hayır.
- 3 Хъунщ (Huñş) :Olur.
- 4 Тхъэм уигъэпсэу (Tham viġapsoo.): Teşekkürler.

Atasözü

Гупсыси псалъэ, зыплъыхы тІыс.

(Gupsısii psal'e, zıpl'ıhii d'ıs.)

Düşün de konuş, bakın da otur.

Yamiz Bachkhaz ile Röportaj

Sogur Jankat

1) Merhaba Yamiz. Kendini bize tanıtır mısın?

Merhaba. İsmim Yamiz Bachkhaz (Пщыхъыжъ/Емыж). Amerika'da doğdum. 31 yaşımdayım ve New Jersey'de yaşıyorum. Bence kendini tanımak hayat boyu süren bir yolculuk. Bazı insanlar asla kim olduklarını bilemezler fakat şahsen şu ana dek risk almayı ve zorlu mücadeleleri seven, insanıl zihniyete sahip biri olduğumu düşünüyorum. İşleri kolay yollardan halletmeyi ve standart kalıplarda yapmayı sevmem. Şansımı denemeyi severim. Bu yüzden Amerika'da ekonomi lisans eğitimi aldıktan sonra 2 yılına Çin'e gittim ve yüksek lisansımı Şangay'da yaptım. Geri döndüğümde Wallstreet'te ve birçok startup şirketinde çalıştım. Umarım bir gün sahip olduğum bilgileri kullanıp tüm dünyadaki Çerkesler için bir şeyler yapabilirim.

2) Orada ne kadar Çerkes var?

Sadece yaşadığım eyalette muhtemelen 5000 kadar Çerkes bulunmakta. Bunların çoğunluğu CBA'ya yakın mesafede oturuyor. Sadece New Jersey ve çevresinde değil Amerika genelinde çok sayıda Çerkes aile var. 50 yıldır süren büyük göçmen kitleleri bu sayıyı her geçen gün artırıyor.

3) CBA nedir?

CBA (Circassian Benevolent Association) buradaki kültür merkezimiz ve derneğimiz. Genel amacı kültürümüze tutunduğumuzdan emin olmak ve kim olduğumuzu unutmamak. Kültürümüzden tamamen kopmamızı, asimile olmamızı ve Amerikan kültürüne karışmamızı engelliyor. CBA'da kültürümüzü yeniden yeşertiyoruz ve en önemlisi birbirimize sahibiz.

4) Ne tür faaliyetler gerçekleştiriyorsunuz?

Bir gençlik komitemiz var. Bu komiteden birkaç kişi dernek kurulunda da bulunuyor. Gençlik komitemizin temel görevleri gençler için etkinlikler yapmak, onları bir araya getirmek ve ilgilerini çekebilecek yollar bulmak. Böylelikle gençler derneğe gelebilir ve kardeşleri ile tanışabilir.

Sadece gençler için değil yetişkin bireyler için de etkinlikler düzenleniyor. Etkinlikler herhangi bir konuda olabiliyor. En çok Çerkes etkinlikleri ilgi görüyor. Bunlara düğünler ve tarih dersi geceleri örnek verilebilir. Dans, anadil ve İslam kültürü için kurslarımız var. Yıl içinde Çerkes Bayrak Günü ve Çerkes Gününde de etkinlikler yapıyoruz. Çerkes Gününde dünyanın her köşesinden birçok Çerkes bu etkinlik için buraya geliyor. Her bir etkinliğimize yaklaşık 500 kişi katılıyor. Bu sayı geçtiğimiz yıllarda azalsa da son zamanlarda tekrar yükselmeye başladı. Çerkeslikle bağlantılı olmayan etkinliklerimiz de var. Bazılarımız voleybol, masa tenisi gibi sporlara bazıları ise başka aktivitelere karşı ilgili. Kariyer ve network üzerine dahi etkinliklerimiz var. Biz insanların, ilgili oldukları şeyleri burada buldukları için geldiklerini biliyoruz ve bunu sağlamaya çalışıyoruz. İnsanları buraya gelmesi için zorlamayız. Bu yüzden istekleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulup buna göre etkinlikler çıkarıyoruz. Koronavirüs döneminde online etkinliklerimiz arttı ve canlı video toplantıları yapmaya başladık. Gençlerimiz Amerika'daki güncel olaylar hakkında kendi fikirlerini ortaya sunuyor ve tartışıyor. Bu onlara kendi seslerini başkalarına duyurmak için güzel bir fırsat. Güncel olaylara sosyal medya üzerinden de güçlü bir şekilde tepkimizi gösteriyoruz.

5) Oradaki insanlarımız Çerkesliği önemsiyor mu?

Birçok insanın kafasının karıştığı bir konu bu. Ama evet herkes elbette önemsiyor. İnsanlar Çerkes olabilmemiz için dili, tarihi, dans etmeyi ve enstrüman çalmayı bilmeniz gerektiğini düşünüyor. Hatta bu yaptıklarını kendi içinde yaşamamız değil herkese gösteriyor olmanız lazım ki Çerkesliği önemsiyor sayılasınız. Eğer böyle yapmazsanız diğer insanlara göre Çerkes değilsiniz. Halbuki her insanın kendi yolu var. Birçok insan sahne arkasından yardımcı oluyor. Kimi düzenli olarak maddi yardımda bulunurken kimi bir sabah derneğin bahçesinin çimlerini biçiyor kimi ise acil bir durumda yanımızda. İnsanların yaptıkları şeyleri bilemeyeceğimiz için yargılamak zordur. Sessiz gözükten insanlarımız yardıma ihtiyaç olduğunda telefonla arayıp yardım eden kişiler olabiliyor. Örneğin koronavirüs salgını ülkemize geldiğinde derneği kapatmak zorunda kaldık. Aidat ve bağış toplayamadık. Derneğin bu dönemi atlatıp atlatamayacağını düşündük. Online bir yardım kampanyası başlattık. Yardım etmek istediğini söyleyen birçok insanı yıllardır görmemiştik bile.

Korona Günlerinde Ölüm Evlerini Hatırlamak

Gerige Talha

Kuzey Osetya'nın Prigorodny bölgesinde bulunan Dargavs köyünün dışında "Ölümler Şehri" olarak adlandırılan bir nekropol bulunmaktadır. Nekropolde 30 tane zengin aileye ait yer üstü mezarı ve 65 tane de yoksul aileye ait yer altı mezarı bulunmaktadır. Araştırmacılara göre mezarlar 14. ve 18. yüzyıllara aittir. Yine de bu konuda tartışmalar bulunmaktadır.

Ölümler şehrinde en ilgi çeken nokta, yer üstü mezarlarının kuleleri anımsatacak kadar büyük olmalarıdır. Yer üstü mezarlarının (ölüm evleri) çatıları piramit şeklinde olmakla birlikte, içleri iki, üç veya dört cenaze katına ayrılmış durumdadır. Yeraltı mezarları ise genelde tek katlı olarak yapılmıştır. Ayrıca mezarların bazı cephe duvarlarında İslam geleneklerine göre yapılmış nişler (duvar gözleri) ve doğu yapı stili göze çarpmaktadır (alanvakfi.org.tr). Osetlerin bir kısmı m.ö. 932'de İslamiyeti benimsemeye başlasalar bile İslamiyete giriş süreci 16. ve 17. yüzyıllarda hızlanmıştır. Araştırmacıların mezarların yapıldığını düşündükleri tarihler ile İslamiyetin yayılmasının hızlanması paralellik göstermektedir. Osetlerin bir kısmının 932'de İslamiyeti benimsemeye başlamaları mezar taşlarının daha eski olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Kuru dağ iklimi ve tek taraftan esen rüzgarlara rağmen mezarların havadar şekilde yapılması cesetlerin çürümmesini engellemektedir.

Mezarların içinde hançer ve kurşun kalıntılarına denk gelinmiştir. Buradan da ölen kişilerin silahlarıyla birlikte gömüldüğünü söyleyebiliriz. Denizi seven kişiler mezarlara kayık ve kayık küreğiyle birlikte konulmuşlardır. Bunun da denizi seven kişilerin öteki yaşamlarını denizde geçireceklerine ait inançlarından kaynaklandığı söylentisi yaygındır (alanvakfi.org.tr).

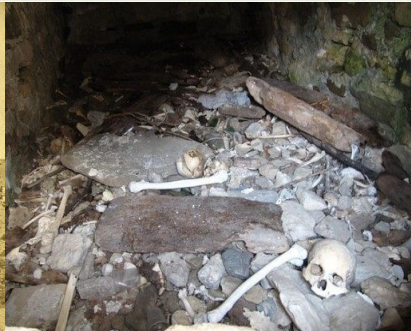
Köyün büyüklerine sorulduğunda ölüm evlerinin çiçek, veba ve koleradan korunmak için yapıldığını söylemişlerdir. Hastalığa yakalananlar hastalığı bulaştırmamak için Kız Dağına çıkıp kendi aile mezarlarını oluşturmuşlardır. Hastalık öldürücü duruma geldiğinde de bu mezarlarda ölmüşlerdir. Ölüm Evlerinin bekçisi olan Badtiyate sülalesinden 60 yaşındaki Dzehot ise kendi soyuna ait olan mezarı göstererek şöyle demektedir:

"Bunlara Oset dilinde Zeppes denilir. 14.yy'da toprağa duyulan ihtiyaç nedeniyle atalarım, fazla yer tutmaması sebebiyle kule şeklinde mezarlar yapıp ölümlerini buraya gömmüşler. Daha sonra ise şiddetli hastalığa yakalananlar kendi soylarına ait mezara giderek orada ölmüşler. 18.yy'a kadar da bütün ölümlerini buraya gömmüşler. (alanvakfi.org.tr).

Mezarlıkla ilgili "her kim ki bu mezarların arasında dolanır ise, mezarlıktan canlı çıkamayacağı" söylenmektedir.

1926 yılından bir fotoğraf

Sen,
Yiğitlerde durduğunda vatani sağ edensin,
Babaya yakıştıysan, duvar yıkansın, dağ devirensin.
Evladı aldıysan kollarına, gözyaşı olup nehirleri çağlatansın.
Bir annenin akıbetiysen, yetimsin, metanetsin, mücadelenin adısın.
Sevgiliye taktıysan pençelerini, kalbe korsun, ateşsin, harsın.
Çocuktaysan tezsın, tebessümsün, yaşanmayan günsün.
Şeb-i Arus'ta kavuşmasın, soykırımda katliamsın.
Seslenirse birisi, ortak olursa sana, haramsın.
Sebebin bir kazaysa, cam kırığısın, asfaltsın, kansın.
Hayat, Musa'nın (a.s.) istediği olsa, sen Tur Dağısın.
Hazreti Adem'de de imtihan sendin, Hazreti İbrahim'de de sensin.
Nisyan Kalesinin hâkimisin, unutana bela;
Hatırda tutana şifasın, yolsun, nefessin.
Her an olabileceğin malumken, en anî olansın.
Herkesin nasibindesin, gelmekte nazlı, bazen acelecisin.
Birkaç hayat daha sığsa beyaz örtünün içine, yine erkensin.
Kâfirden korkusun, şehadette coşku...
İnanana başlayan saadetsin, diğerlerine zifir.
Anlatılamazsın. Sığmazsın.
Sen, ölümsün.
Kendine zıtsın; beyazsın-siyahsın, hayırsın-şersin, her şeysin-hiçbir şeysin...
Çok adın, tasvirin var.
Seni öldürene sebab-i şükürsün.
Bana müjdesin...